

Анотація. Стаття присвячена питанням культури мови журнального контенту другої половини ХХ століття. Зафіксовано й кваліфіковано типові розбіжності, що існують між нормами слово- та формовживання у шістдесятих та дев'яностих роках. Окреслено тенденції до посилення варіантності у слововживанні наприкінці минулого століття.

Ключові слова: культуромовний контент видання, літературна норма, мовна практика, лексична норма, граматична норма.

Summary. The article represents the cultural-speech content of «Soviet Woman» and «Woman» magazines in terms of historical dynamic of vocabulary, spelling, and grammatical norms of modern literary language. The concept of 'cultural-speech publishing content' explained as literary norms of journalistic text set forth in this report. The prospects of this phenomenon research were noted with practical standpoint: it enables fixation phenomena of language that are dependent (1) of the language policy of society, (2) of puristic community guidelines at any given time period.

Chosen time intervals were characterized as periods when the newspaper and magazine journalism, firstly, progressed focus on certain patterns of Russian book language usage, on typical orthographic norms (sixties), and secondly, the trend towards consolidation on practice specific orthography norms and speech-shape norms were marked out. Prescriptive standard of literary representation in print perform basic legislative function. The role of the media is determining – they are intended to support the culture and language at a high level and to broadcast a normative ideology. In certain discourse literary standards reflect the permissible variability that reflects tastes of era, and commitment of society to some means of expressing meaning to change that in the next periods of the history of language others could come.

Typical differences qualified that exist between the norms of word- and form-usage in the sixties and the nineties were fixed. Trends to increased variability in word-usage at the end of last century were outlined. Emphasis was made on those feature word-usage that were highlighted in the sixties and regained contemporary forms in the nineties.

Extralinguistic and intralinguistic factors of cultural and linguistic of women's magazine content were noted.

Key words: cultural-speech content, norm of the literary language, language practice, lexical norm grammar norm.

Отримано: 12.01.2015 р.

УДК 811.161.2'373.7:821.161.2-1

Маркітантов Ю.О.

ПРИСЛІВ'Я ЯК ІНТЕРТЕКСТУКАЛЬНІ МАРКЕРИ У ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ІВАНА ІОВА

Вивчення будь-якого твору, а особливо художнього, який є культурним феноменом, приводить до розуміння того, що письменник жодним чином не може абстрагуватися від створених до нього текстів, тобто витворити ідеально нову річ. Усе, що з'являється нове, – це контамінація вже відомих образів, ситуацій, сцен, які переплітаються у найрізноманітніших зв'язках, стосунках, єдностях і запереченнях, з новими, витвореними уявою автора, в результаті чого народжується нова художня сутність.

Присутність у певному тексті елементів інших текстів чи власне інших текстів свідчить про введення в цей текст культурних кодів, що існують у суспільній свідомості носіїв мови. В науці це явище з легкої руки французької дослідниці болгарського походження Юлії Крестевої назване інтертекстом чи інтертекстуальністю (1967 р.).

Ґрунтовне тлумачення цих понять зробив Ролан Барт: «Кожен текст є інтертекстом: інші тексти присутні в ньому на різних рівнях у більш або менш пізнаваних формах: тексти попередньої культури і тексти оточуючої культури. Кожен текст це нова тканина, зіткана із старих цитат. Обривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом тощо – всі вони поглинуті текстом і перемішані в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова. Як необхідна попередня умова для будь-якого тексту інтертекстуальність не може бути зведена до проблеми джерел і впливів: вона – загальне поле анонімних формул, походження яких рідко можна виявити, несвідомих або автоматичних цитат, що даються без лапок» [2, 78].

На цьому «загальному полі анонімних формул» значне місце займають паремії. Як стверджують науковці, які дотримуються традиційного погляду на сутність паремії, вона «функціонує у мовленні, говориться у конкретному випадку, але завжди має узагальнений зміст» [6, 6].

Оскільки прислів'я чи не основна складова пареміології, то саме на ідеї семантичної загальності як на специфічній властивості прислів'їв наголошують А. М. Баранов і Д. О. Добровольський. При цьому поділяють усі прислів'я на дві групи. Для першої групи характерна рекомендаційність, а для другої рекомендаційність відходить у тінь, натомість у центрі уваги з'являється ідея пояснення, мотивації [1, 736].

Цю ж думку поділяє й В. В. Жайворонок: «Прислів'я – влучний образний народний вислів, часто римований за будовою, який у стислій формі узагальнює, синтезує різні явища життя і має переважно повчальний, настановний, філософський характер;.. характерною ознакою прислів'я є наявність у ньому тієї чи іншої сентенції» [4, 482].

Не відходять від традиційного погляду на прислів'я і літературознавці, щоправда розглядають його через призму літературного жанру, а не як лінгвістичну одиницю: «Прислів'я – жанр фольклорної прози, короткий художній твір узагальнюючого характеру, що являє собою сталий образний вислів у формі логічно завершеного повного судження (речення) з висновком, складається переважно з двох частин і, як правило, вживається в переносному значенні» [7, 556].

Однак О. І. Селіверстова у своїй докторській дисертації заявляє, що дидактичність прислів'їв «в наші дні піддається сумніву...» і наголошує, що їх основне призначення у мовленні – «бути засобом підвищення експресивності тексту, засобом вираження оцінки і характеристики ситуації, емоційного і/чи прагматичного відношення» [9, 10].

Не заперечуючи того, що стверджують згадані дослідники, визначимо, що істина все-таки посередині. Виконуючи інтертекстуальну функцію як потужний емоційно-експресивний засіб, прислів'я разом з тим привносять у текст узагальнюючий філософський зміст.

Мета нашої розвідки – виявити роль прислів'їв у творенні інтертекстуальності текстів Івана Іова і визначити їх емоційно-експресивну значимість.

Розглянемо такий контекст із поезії «Була у мене козацька люлька...»:

*Віддав їй [козацьку люльку] у музей провінційному Яворницькому,
де знакомита парусна Мамає
дивиться на відвідувачів святими очима:
«Близько лікоть, а не вкусиш» [5, 51].*

Відоме прислів'я «**Близько лікоть, та не вкусиш**», уплетене в поетичну тканину, виділене автором як цитата й, безперечно, є носієм пояснення, мотивації, що базується на народній мудрості. Тобто, у цьому випадку прислів'я виконує роль не стільки емоційно-експресивного засобу, скільки змістотворчого.

Дещо по-іншому входить у поетичний текст прислів'я *не стільки світу, що в вікні*. Автор змінює слово *світу* на *світла* (прийом паронімічної атракції) і цим досягає зміни філософії вислову:

*не тільки світла, що в вікні,
в полон здались, що на коні, –
прощення просять із віків –*

*улесливі, підступні, говірки,
ступили на поріг такі –
солодкі вельми і гіркі... [5, 215-216].*

У «Баладі про «темну»» поет описує страшні будні колимських таборів, жахливі умови, які ламали людські долі й душі, де одні в'язні попри все залишалися людьми, а інші не витримували й за кусок хліба продавали побратимів:

*І кожен про своє тоді згадав,
бо що ділити: заступ чи ті нари ж?!
І завмирала скрадлива хода,
де ситому голодний не товариш [5, 63].*

У прислів'ї *ситий голодному не товариш (не брат)* поет мотивовано змінює суб'єктно-об'єктні відношення на протилежні й цим акцентує увагу читача/слухача на тих дикунських порядках, які були в радянських таборах (пор.: російський аналог – *сытый голодного не разумеет* [3, 377]).

У поемі «Кармалюк» І. Іов, коли описує сцену приїзду нових панів у с. Головчинці, у першому випадку – при вживанні прислів'я *свідка б'ють, як дідька* – ідею пояснення, мотивації підкреслює препозиційними «*давно відомо*», що посилює дидактичність вислову:

*Давно відомо: свідків б'ють, як дідьків!
Чиясь душа зі страху навітки...
І щиросердно божитья сусідка –
Чомусь Устим Кармелів не такий [5, 129].*

Подальший перебіг подій, коли селяни очікують нового господаря, призводить до того, що автор знову звертається до сентенції з народних джерел: він застосовує прислів'я *в мішку шила*

не сховаєш. І для посилення його функціонального значення, розриває структуру паремії вже вживаним у попередньому контексті словом «відомо»:

*У моторошній тиші панство їде,
і віє панським духом за версту.
Везуть в обозі: горе, муки, біди
і пекло кар у пільмі душ везуть.
Аж схарапудилися змії-коні,
і натяглися віжки і оброть.
І били люди поспіхом поклони,
Хрестилися: «Ну, і послав Господь...»
В мішку, відомо, не сховати шила,
ворушиться сльоза, немов зерно...
І лебедино вигнулися шії –
для них давно відпарене ярмо [5, 130].*

Досить часто, за нашими спостереженнями, у поетичних творах різних авторів (О. Почапська, В. Вишневський, Р. Рождественський та ін.) функціонує прислів'я *краще синиця в руках, ніж журавель у небі* – 'краще реально мати небагато, ніж бажати володіти чимось значущим, але недосяжним'. І що характерно, це прислів'я, як правило, авторами піддається трансформаціям. І. Іов також попрацював як з формою, так і зі змістом відомого народного вислову при написанні публіцистичної поеми «Хто ми такі»:

*Приховане, таємне вивертала,
немов сорочку чисту до рубців...
І в небі журавля було замало,
було синиці тісно у руці [5, 104].*

Натяк на відоме слов'янським народам у декількох формальних варіантах прислів'я *не плюй у криницю – знадобиться води напитися* з глибоким повчальним змістом (попередження щодо необдуманого, недальновидного поведінки у відношенні до кого-небудь) бачимо у «Баладі правоти»:

*І стрепенуся сам, неначе кінь,
щоб стати хмарою чи кураїною –
котитимуть тобою сто країн,
ти ж марши однією Україною.
Дніпро покравя хвилями чоло,
безжурна цілина на лобі в нищих...
Наплюй на все, – горла мені салон,
але не можу, бо довкруг криниці [5, 77].*

До речі, Сергій Пантук також використовує прийом натяку при вживанні цього прислів'я:

*Та скільки воду пив
З чужих криниць,
Клянуся небом –
Ні в одну не плюнув! [8, 112].*

Аналогічно чинить Іван Іов із відомим прислів'ям *що посієш, те пожнеш*, коли актуалізує його зміст у тексті твору «Балада про бульдозер»:

*Мілірентгени розрізняєм, бери,
набрали в рот заздалегідь води.
В кабіні – сталіни, ежови, берії –
Ті, хто колись бульдозера водив.
Ті, що посіяли нам горе
і пожинали в тридцять сьомім страх...
Бульдозер підминав хрести, собори
і буксував на прадідів кістках [5, 66].*

Гнів героя поеми «Кармалюк» до гнобителів селянства автор розкриває виразом, який десь на підсвідомості нагадує нам прислів'я *Люби як душу, а труси як грушу*, хоча й докорінно трансформоване, але таке, що не тільки не втратило свій повчальний зміст, а й значно додало до нього емоційно-експресивного запалу:

*Що діється? Гадала і на ситі...
Олені і вночі не до сання,
Бо хлопцеві хотілось завжди мстити
Панам.
Вхопити б міцно, як за стовбур груші
І потрусити їх нікчемні душі [5, 122].*

Отже, значне, як для таких мовних одиниць, представництво прислів'їв у поетичному творі Івана Іова свідчить про те, що це, по-перше, вирази багатофункціональні, а по-друге, що творчість поета глибоко народна за своєю сутністю і філософська за змістом.

Список використаних джерел

1. Баранов А. М. Пословицы как разряд фразеологизмов (новейший подход к старой категории) [Электронный ресурс] / А. М. Баранов, Д. О. Добровольский // Семинар «Вселенная русской фразеологии». – Режим доступа : http://www.philol.msu.ru/-r/c2010/abstracts/r/c2010_abstracts_sem20.pdf
2. Барт Р. Избранные работы. Семиотика. Поэтика / Р. Барт. – М. : Прогресс, 1978. – 616с.
3. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т.1-4 / Владимир Даль. – М. : Рус., яз., 1989-1991.– 1991. – Т.4. – 683 с., 1 портр.
4. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник / Віталій Вікторович Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Іов І. Поезія. Вибране / Іван Іов. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2013. – 416 с.
6. Коцюба Л. Б. Психолінгвістика і паремія: к вопросу о соотношении понятий [Электронный ресурс] / Лариса Борисовна Коцюба // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия : Лингвистика. – 2012. – № 2 (261). – С.4-7. – Режим доступа : <http://cybtrleninka.ru/article/n/psiholingvistika-i-paremiya-k-voprosu-o-sootnoshenii-ponyatiy>
7. Літературознавчий словник-довідник / [за заг. ред. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І.]. – К. : Академія, 1997. – 748 с.
8. Пантюк С. Босяцький калфа: Вибрані поезії / Сергій Пантюк. – К. : Факт, 2005. – 236с.
9. Селиверстова Е. И. Русская пословица в паремнологическом пространстве: стабильность и вариативность (лингвистический аспект): автореф. дис. на соиск. научн. степени доктора филол. наук. спец. 10.02.01. «Русский язык» / Елена Ивановна Селиверстова. – С-Пб., 2010. – 47 с.

Анотація. У статті аналізуються прислів'я, які активно функціонують у поетичних творах Івана Іова. Наголошується, що вони є потужним емоційно-експресивним засобом, приносять у текст узагальнюючий філософський зміст і виконують інтертекстуальну функцію.

Ключові слова: поетичний текст, інтертекст, інтертекстуальність, паремія, прислів'я.

Summary. Researching of any work art brings us to understanding that writer cannot abstract his mind from texts created earlier. Everything new that appears – is the consolidation of already known images, situations, scenes with new ones, created by author's imagination and as the result of it a new artistic essence.

Presence of text elements or texts themselves shows the inclusion of cultural codes, which exist in general linguistic perception of speakers into the text. In science such phenomenon is called an intertext or an intertextuality.

We proceed from the understanding that every text is the intertext, where in different forms the texts either from the previous culture or from the surrounding culture are consolidated.

Paremiæ can become the component part of the artistic text. The paremiæ, as a rule, includes proverbs, saying, and riddles. Proverbs is the most important component part of the paremiology, and its specific peculiarity is the semantic generality. The specific feature of the proverb is presence of any maxim in it. Except this, proverb is the means of text expressivity increasing, means of evaluation and description of situation expressing.

Even though that proverb is the text itself, it is actively used by Ivan Iov in his poetical works. And together with other linguistic means it is the active factor of intertext creating.

Key words: poetical text, intertext, intertextuality, paremiæ, proverb.

Отримано: 18.01.2015 р.

УДК 81`367.5

Маркітантова В.Ю.

ІНФІНІТИВНІ КОНСТРУКЦІЇ У СТРУКТУРІ СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Речення – це багаторівнева одиниця, структурні елементи якої мають ієрархічну будову та перебувають у певній взаємодії. Особливості семантичної та формально-граматичної будови речення перебувають у полі зору таких вітчизняних мовознавців як Н. Д. Арутюнова, В. Г. Гак,